

RABBI MENDEL SILBER

626 Wythe Pl. #10D

Brooklyn, NY 11249

387-5323

מנחם זכרי' זילבער

אב"ד פריימאן

וראב"ד דהתאחדות הרבנים

מח"ס שו"ת מאזני צדק

ב"ה

אל כבוד רב חביבי ש"ב החרף ובקי בחדרי תורה

משכיל ונבון ותיק מלא עתיק

כש"ת חיים זאב הלוי הערשקאוויטש שליט"א

מכתבו קבלתי בדבר לחמים הנלושים עם רוב מיץ תפוחים ומיעוט מים, אשר כמעט שאין הפרש בטעם בין אותן לחמים לבין לחמים שמברכים עליהם המוציא, ובלחמים הנאפים לכבוד שבת ושמחות לפעמים מרגישים יותר טעם השמן ובצים ותבלין המעורב בהם ממה שמרגישים שינוי מטעם לחם בלחמים אלו, ושואל אם ברכתם בורא מיני מזונות או המוציא וצריכים לברך אחריהם ברכת המזון. עוד שואל בלחמים שנילושים עם מיץ תפוחים מעובדים, שמקודם הפרידו התמצית מהמים שבו (עד שנעשה קאנסענטרעטע"ט), ואח"כ חוזרים ומוסיפים מים להתמצית להחזיר טעמו, אם יש לחוש יותר שדינו כנילוש במים משום שהתמצית לבדו הוא המי פירות וכל המים מצטרף להחשב כנילוש ברוב מים.

אף שכבר הלכו בו נמושות לברך שאלה זו גדולי פוסקים מזמן האחרון, והיה לך לראות דברי הגדולים וטובים ממני ולא לדפוק על דלתותי, אבל מכיון שרצית לדעת חוות דעתי אמרתי אשובה אראה דברי גדולי הפוסקים, ואביע אומר על פי מה שיעלה מצודתי, ולפעמים ימצא דבר טוב באפרקסתא דעניא, ואף שמהראוי היה לכל הפחות לראות מה שבפי האחרונים, ידוע המאמר מה שהרצון חושק אפס היכולת עושק, ואין עתותי פנויים לעיין בדבריהם. ומה' הטוב אשאל תעזוני שלא אכשל.

(א) בברכות (מ"ב ע"א) איתא, תניא רבי מונא אמר משום רבי יהודה פת הבאה בכסנין מברכין עליה המוציא, ואמר שמואל הלכה כרבי מונא, אמר להו אין הלכה כרבי מונא אתמר, אמרי ליה והא מר הוא דאמר משמיה דשמואל לחמניות מערבין בהן ומברכין עליהן המוציא, שאני התם דקבע סעודתיה עליהו, אבל היכא דלא קבע סעודתיה עליהו לא. ופליגי הראשונים מה זה פת הבאה בכסנין והב"י (סי' קס"ח) הביא בעיקר שלש דעות בזה, ודעה האמצעית הוא דעת הרמב"ם (פ"ג מהל' ברכות ה"ט) דעיסה שלשה בדבש או בשמן או כחלב או שעירב בה מיני תבלין ואפאה היא הנקראת פת הבאה בכסנין, אף על פי שהוא פת מברך עליה בורא מיני מזונות ע"כ. ונתחבטו הפוסקים בפירוש דברי הרמב"ם.

(ב) ואבאר דברי הב"י והד"מ שהם יסוד למה שכתב בשו"ע (שם ס"ז), הב"י אחר שהביא לשון הרמב"ם כתב והיה נראה לומר דהיינו דוקא בשלא נתן מים אלא מעט, אבל אם נתן בה מים הרבה אף על גב שנתן בה גם כן שאר משקין כיון דמיעוטא נינהו בטלים הם לגבי המים, ויש לאותה עיסה דין פת לכל דבר, והכי דייק לישניה שכתב שנילושה בדבש וכו', דאם לא כן הוה ליה למימר עיסה שנתן לתוכה דבש וכו', אלא דממה שכתב או שעירב בה מיני תבלין איכא למידק איפכא דהא תערובת תבלין דבר מועט הוא ואפילו הכי מוציא מתורת לחם לענין המוציא, ותדע דהא עיסה שנילושה במי פירות תנן (חלה פ"ב מ"ב) דחייבת בחלה ואפילו הכי אינו מברך עליה המוציא כל שלא קבע עליה, הילכך על כרחך לומר דלאו במידי דמיקרי לחם תליא מילתא, אלא לא קבעו חכמים לברך המוציא ושלש ברכות אפילו בכזית אלא בלחם שדרך בני אדם לקבוע עליו דהיינו עיסה שנילושה במים לבד בלי שום תערובת, אבל כל שיש בה שום תערובת ממי פירות או מתבלין כיון שאין דרך בני אדם לקבוע סעודתן עליו לא חייבוהו לברך המוציא ושלש ברכות, אלא אם כן אכל שיעור שדרך בני אדם לקבוע עליו, והוא שיהיה טעם התערובת ניכר בעיסה דומיא דעירב בה מיני תבלין שטעמם ניכר בעיסה, וזה נראה עיקר.

(ג) ונראה דלפי מה שעלה על דעת הב"י דהרמב"ם מיירי דוקא כשהמים הם מועטים, הטעם דברכות בורא מיני מזונות הוא משום שאינו פת לשום דבר, שכן כתב אבל אם נתן בה מים הרבה כו' ויש לאותה

עיסה דין פת לכל דבר, וכן כתב על כרחך לומר דלאו במידי דמיקרי לחם תליא מילתא, ולפי זה אם היה רובו מי פירות אפילו אם היה טעמו לגמרי כמו פת ג"כ היה בדין לברך עליו בורא מיני מזונות, משום דלא הוי פת לכל דבר. ושוב מדקדק מדברי הרמב"ם דאף שהתבלין דבר מועט הוא מוציא מתורת לחם לענין המוציא, והיינו משום דלא משגיחין אם יש לו דין פת לכל דבר, אלא דלענין המוציא אף שהרוב מים אין לו תורת לחם, וכתב ותדע דהא עיסה שנילושה במי פירות תנן (חלה פ"ב מ"ב) דחייבת בחלה ואפילו הכי אינו מברך עליה המוציא כל שלא קבע עליה, הילכך על כרחך לומר דלאו במידי דמיקרי לחם תליא מילתא, אלא לא קבעו חכמים לברך המוציא ושלש ברכות אפילו בכזית אלא בלחם שדרך בני אדם לקבוע עליו, וכל שיש בה שום תערובת ממי פירות או מתבלין כיון שאין דרך בני אדם לקבוע סעודתן עליו לא חייבוהו לברך המוציא ושלש ברכות, והוא שיהיה טעם התערובת ניכר בעיסה דומיא דעירב בה מיני תבלין שטעמם ניכר בעיסה.

ומ"ש הב"י ותדע כו', פירוש דאפילו אם נילוש כולו במי פירות חייבת בחלה וכמו שנפסק ביו"ד (סי' שכ"ט ס"ט), הרי דהוי לחם לענין חלה, ואפילו הכי אינו מברך המוציא, רצ"ל דאף אם נאמר כפירוש הראשון דפת הבאה בכסנין עיקרו מי פירות, בעל כרחך דאין הטעם דמברכין בורא מיני מזונות משום דאינו לחם, אלא משום דלא קבעו ברכת המוציא וברהמ"ז אלא על דבר שדרך בני אדם לקבוע עליו, וכמו שאין קובעין על עיסה שרובו ממי פירות כן הדין אף במועט מי פירות כל שניכר טעמו מברכין עליו במ"מ. וראיה לדברי הב"י דאין לומר להרמב"ם דמברכין עליו במ"מ משום שאינו פת, שהרמב"ם סיים דבריו בזה"ל אף על פי שהוא פת מברך עליה בורא מיני מזונות. מבואר דהוי פת לגבי שאר דברים רק לענין המוציא אינו פת.

ד) ולפי זה אין מקום כלל למ"ש הב"י בתחלה דברכת המוציא תלוי במה שנקרא פת לכל דבר, שהרי מהמשנה דחלה מבואר דאפילו כולו מי פירות חשיב לחם, ובעל כרחך דין ברכת המוציא אינו תלוי במה שנקרא לחם לענין חלה ושאר דבר, אלא אם קובעין עליו או אין קובעין עליו. ואין הכי נמי דעדיין יש לומר דדוקא אם העיסה נילושה בעיקר במי פירות הוי פת הבאה בכסנין כמשמעות תחלת דברי הרמב"ם עיסה שלשה בדבש כו', דרך בזה אין קובעין עליו, ומ"ש או שעירב בה תבלין הוא לאו דוקא שעירב בה דבר מועט, אבל הב"י דעתו דזה עיקר דאין צריך רוב מי פירות ובעל כרחך דנילושה בדבש שמשמעותה שעיקר העיסה נילוש בדבש הוא לאו דוקא. אבל זה ברור ממשמעות הב"י שאין לומר לצדדין בדברי הרמב"ם, דהרישא מיירי שנילושה ברוב מי פירות והטעם שהוא פהב"כ משום דרובו מי פירות, והסיפא דעירב בה תבלין מיירי במיעוט תבלין ומשום שהטעם נרגש.

ה) והדרכי משה (סק"ב) כתב על דברי הב"י, אבל אין המנהג כדבריו שהרי בשבתות וימים טובים ונשואין מברכין המוציא על מיני לחם המתובלין הרבה וניכר בהם במראה ובטעם, על כן נראה דס"ל [=דסבירא לן] דלא יצא מכלל לחם במה שעירב בו תבלין או שאר משקין מעט אלא אם כן עיקר העיסה נילוש באותן דברים, ואפשר שגם דעת הרמב"ם כן, דלא כפי' שפירש בית יוסף, ומכל מקום נראה לי שאותן מיני מתיקה שקורין לעקו"ך דינן כדין פת הבאה בכיסנין שהרי יש בהן דבש ובשמים הרבה ועיקר העיסה נילוש בהן, ע"כ. מוכח מדבריו דרך אם יש טעם הרבה ממיני מתיקה יצא מכלל לחם לענין ברכת בורא מיני מזונות, שכתב דסבירא לן דלא יצא מכלל לחם במה שעירב בו תבלין או שאר משקין "מעט" אלא אם כן עיקר העיסה נילוש באותן דברים, משמע דצריך תערובת הרבה ממיני מתיקה וזה פירוש דעיקר העיסה נילוש בו, אלא שעיקר העיסה הוא נעשה מהדבש שבו. ואפשר שגם דעת הרמב"ם דלא כפירוש הב"י ר"ל דעיסה שנילושה בדבש שכתב הרמב"ם אינו משום רוב דבש או משום קצת טעם הדבש שבעיסה, אלא שעיקר לישתה הוא משום טעם הדבש. וסיים ומכל מקום נראה לי שאותן מיני מתיקה שקורין לעקו"ך דינן כדין פת הבאה בכיסנין שהרי "יש בהן דבש ובשמים הרבה" ועיקר העיסה נילוש בהן. ר"ל אעפ"י דלעקו"ך הוא בלילתו עבה והוא קצת כעין פת, ואף לחם המתובלין הרבה וניכר בהם במראה ובטעם נחשב כלחם לענין המוציא, מכל מקום לעקו"ך דעיקר העיסה הוא משום שנילוש בדבש, שזה עיקר טעמו הוי פת הבאה בכסנין.

ו) וראיתי מ"ש הגאון מהרש"ם בדעת תורה (או"ח סי' קס"ח ס"ז) על מ"ש בשו"ע והוא שיהיה טעם תערובת המי פירות או התבלין ניכר בעיסה, נ"ל דהיינו אם הוי רוב מים, אבל ברוב מי פירות א"צ שיורגש טעם המי פירות, ועיין בב"י (ד"ה ומ"ש רבינו בפת הבאה בכיסנין וכו') דמוכח כן. ונראה כוונתו שכיון שהב"י כתב בפירושו הראשון דהרמב"ם מיירי דוקא כשהמים הם מועטים ובטלים להמי פירות, והטעם דברכתו במ"מ משום דלא הוי פת לכל דבר, ועל זה כתב הב"י אלא דממה שכתב או שעירב בה מיני תבלין איכא למידק איפכא דהא תערובת תבלין דבר מועט הוא ואפילו הכי מוציא

מתורת לחם לענין המוציא, מדכתב ואפילו הכי מוציאו מוכח דלא מיבעיא אם הרוב הוא ממי פירות אינו מברך המוציא אלא אפילו תערוכת דבר מועט של תבלין ג"כ מוציאו מברכת המוציא. אבל מלשון הב"י מבואר דאין לומר שיש שני דברים המוציאים את הפת מדין לחם, אלא או משום שדבר שנילוש במי פירות אינו לחם (וזה משמעות תחלת לשון הרמב"ם) או משום שהמי פירות מטעמו להפת ובשביל זה אין קובעין עליו (כסוף לשון הרמב"ם).

ובתחלה כתב לפרש דברי הרמב"ם דמקרי פת הבאה בכסנין רק אם מצד רוב מי פירות אינו לחם לכל דבר, ועל זה כתב דממה שכתב או שעירב בה מיני תבלין איכא למידק איפכא דהא תערוכת תבלין דבר מועט הוא ואפילו הכי מוציאו מתורת לחם לענין המוציא, רצה לומר וא"כ הוי "איפכא" דאי אפשר לפרש דברוב מי פירות תלוי דין פהב"כ, והוכיח מהמשנה דמס' חלה דיש לו דין לחם לענין חלה אפילו בנילוש כולו במי פירות, ועל כרחך דברכת המוציא לאו במידי דמיקרי לחם תליא מילתא, אלא בלחם שדרך בני אדם לקבוע עליו, ומפרש דברי הרמב"ם דכל שיש בה תערוכת ממי פירות או מתבלין אין קובעין עליו אם טעם התערוכת ניכר בעיסה, ולפי זה אין שום טעם לומר דרוב מי פירות ג"כ יהיה סיבה להוציאו מלחם לענין המוציא אם אין טעם המי פירות ניכר בעיסה.

וכן מבואר מדברי חדושי הגהות על הב"י, דבכל דפוס הב"י כתוב בסוף קטע המתחיל ומה שפירש "ולישנא דנילושה דנקט הרמב"ם", וכתב חדושי הגהות בזה"ל חסרון הניכר יש כאן במה דסיים ולישנא דנילושה דנקט הרמב"ם, ולא ביאר כונתו, ובחיבורו כסף משנה על הרמב"ם כתב כל דברים אלו אות באות עד וזה נראה עיקר ולא סיים בה הכי, ונראה להגיה דצריך לומר ולישנא דנילושה דנקט הרמב"ם קשה, או ולישנא דנילושה לאו דוקא. הרי דהבין בהב"י שאי אפשר לומר דהרישא של הרמב"ם פירושו דאם נילוש כולו או רובו בדבש משוי לה פהב"כ וסוף דברי הרמב"ם בעירב בה תבלין הוא משום שטעמו ניכר בהעיסה, ובעל כרחך לשון הרישא נילוש בדבש קשה או הוא לאו דוקא, וא"כ אין שום משמעות בב"י לדין זה שיהיה די ברוב מי פירות, ודברי מהרש"ם צע"ג.

(ז) והאיר ה' עיני וראיתי בשו"ת בית אפרים (או"ח סי' י"א) שכתב לתרץ מה שהקשה הפנים מאירות (ח"א סי' ס"ח ד"ה וכן כתבו) על הב"י, וז"ל ומה שתמה [הפנים מאירות] על הב"י שכתב ותדע דהא עיסה שנילושה במי פירות חייב בחלה ואפ"ה אינו בתורת לחם לענין המוציא, וקשיא לו דהיא גופא מנ"ל, דהא לר"ת וסייעתו הדבר ברור דמברך המוציא עכ"ל הפנמ"א. לענ"ד כוונת הב"י פשוט, דודאי לא קשיא ליה בהא על הרמב"ם דסבירא ליה דמברך במ"מ משום שהוא סובר שזה פירוש פת כיסנין, והרי גם לאינך מפורשים דמפרשים דהיינו כיסים ממולאים כו' אף על גב דאיכא חיוב חלה מ"מ פת כיסנין פטור, אלא שהב"י כתב שם לפרש דהרמב"ם מיירי במעט תבלין, וע"ז כתב דלא תימא דווקא בדאיכא טובא, וע"ז קאמר דהא אפילו אם נפרש דמיירי ברוב העיסה מהם, מ"מ הא לענין חלה חייב, ואפ"ה אינו לחם לענין המוציא, אלא ודאי דלאו במידי דמיקרי לחם תליא כו', עכ"ל. [וכן ראיתי במור וקציעה שפירש דברי הב"י]. מבואר מדברי הבית אפרים דאי אפשר לומר בהרמב"ם דאם הרוב הוא ממי פירות אינו לחם דהא אפילו כולו ממי פירות הוי לחם לענין חלה, ואעפ"כ אין מברכין עליו המוציא משום דאין קובעין עליה, ובהא כתב הב"י דמשום מעט טעם דבש ומי פירות ג"כ אין מברכים עליו המוציא וזה נראה עיקר בהרמב"ם, ושוב אין משמעות בהב"י דלהרמב"ם ברוב מי פירות משויא פת הבאה בכסנין, ודברי מהרש"ם נראה תמוהים.

(ח) מאחר שביררנו דהב"י ורמ"א סבירא להו דטעם הרמב"ם דעיסה שנילושה במי פירות ברכתו בורא מיני מזונות אינו משום שאינו לחם אלא משום דכיון שטעמו ניכר או עיקר טעמו כמי פירות אין קובעין עליו. נבא לביאור דברי השו"ע והגהת הרמ"א, ז"ל השו"ע (שם ס"ז) פת הבאה בכיסנין י"א שהיא עיסה שעירב בה דבש או שמן או חלב או מיני תבלין ואפאה, והוא שיהיה טעם תערוכת המי פירות או התבלין ניכר בעיסה, הרי לא הזכיר אלא שיהיה טעם תערוכת מי פירות או תבלין ניכר בעיסה, וכתב שעירב בה דבש ולא העתיק לשון הרמב"ם שלשה בדבש משום דס"ל דכיון שכתב הרמב"ם או שעירב בה תבלין בעל כרחך גם מה שכתב שלשה בדבש היינו שעירב בה דבש מעט, ולא מצינו שום מעלה בנילוש בעיקר בדבש שהוא רוב. והרמ"א כתב וי"א שזה נקרא פת גמור, אלא אם כן יש בהם הרבה תבלין או דבש כמיני מתיקה שקורין לעקי"ך שכמעט הדבש והתבלין הם עיקר.

פשטות דברי הרמ"א מורה שצריך להיות "הרבה" תבלין או דבש כמיני מתיקה שקורין לעקי"ך, שאינו כמין לחם, משום שבלחם אין נותנין בשום פעם הרבה דבש ותבלין שיהיה באופן שכמעט שהעיקר הוא הדבש והתבלין, לא העיסה. ולא נחית כלל לומר שיהיה תלוי ברוב דבש ומיעוט מים, דלא שייך לומר

בדבר שתלוי ברוב ומיעוט שכמעט שהוא עיקר, אלא בטעם, שהדברים הנותנים טעם הם כמעט עיקר העיסה בהרגשת טעמו. וכן פירש הטו"ז (סק"ז) דבריו, וז"ל וי"א שזה נקרא פת גמור, פירוש אם אין בו אלא דבש מועט אף ע"פ שניכר בה הטעם נקרא פת גמור, אלא צריך שיהיה בה הרבה תבלין או דבש ומיעוט מים שכמעט הדבש והתבלין הם עיקר, דהיינו מצד הטעם שיותר נרגש טעם הדבש והתבלין מטעם העיסה, דהוא דוקא כסנין, וע"ז כתב הרמ"א וכן נוהגין.

ט) והמדקדק בלשון הטו"ז יראה דאין הדבר תלוי ברוב מים או ברוב מי פירות אלא שהרוב צריך להיות באופן שיורגש טעם המי פירות הרבה בהעיסה. שכתב אלא צריך שיהיה בה "הרבה" תבלין או דבש ומיעוט מים, שכמעט הדבש והתבלין הם עיקר, ולא כתב צריך שיהיה בו רוב תבלין או דבש ומיעוט מים, אלא שיהיה כל כך הרבה תבלין ומיעוט מים שכמעט הדבש והתבלין הם עיקר, וכתב דהיינו מצד הטעם שיותר נרגש טעם הדבש והתבלין מטעם העיסה דהוא דוקא כסנין. ופירושו, שאף אם יהיה רוב דבש ומיעוט מים לא יספיק להוציאו מברכת המוציא, אלא אם כן יש הרבה דבש ומיעוט מים כל כך כדי שירגיש טעם הדבש והתבלין יותר מן העיסה.

ונראה דכמות הדבש והמים תלוי גם בכמות הקמח, אף שהטו"ז (שם בסוף הס"ק) חולק על הב"ח שדוקא אם יש יותר דבש מהקמח מברכין במ"מ, אעפ"כ נראה שאם יש הרבה קמח אף שנלוש ברוב מי פירות יהיה נרגש טעם העיסה יותר ממי הפירות, משא"כ אם לא יהיה כל כך הרבה קמח, (וכן משמע ממ"ש בשו"ע הרב סק"א שכמעט הדבש והתבלין הם עיקר, תלוי בכמות הקמח). וכתב עוד ופשוט הוא שאם יש בה הרבה דבש ומיעוט מים כ"ע מודים דהוה כסנין, דקדק בלשונו עוד הפעם שצריך שיהיה הרבה דבש ומיעוט מים, דהדבר תלוי אם יש הרבה דבש משום שרק על ידי הרבה דבש ותבלין ומעט המים יותר יהיה נרגש טעם הדבש והתבלין מטעם העיסה.

י) ועל מה שכתב הטו"ז עוד וכן אם נילוש בחלב ומיעוט מים חולק בנזירות שמשון הנדפס בשו"ע בסופו שכתב ולי נראה אם נאפה בתנור ומראהו כשאר פת אין לברך בורא מיני מזונות, דאין טעם חלב ניכר כל כך, גם יש חלב שכבר מעורב במים כו', ועיי"ש. ולי נראה דדעת הטו"ז הוא כמו שכתבתי דתלוי גם בכמות הקמח, ועל כן אם יהיה מעט קמח ומעט מים ועיקרו חלב יהיה ניכר הרבה טעם החלב.

ובשל"ה הק' (שער האותיות, עמק ברכה כ"ז) כתב, אבל אותה פת שנלושה בחלב ואין בו מים כלל כי אם חלב ממש, וטעם החלב ניכר בה יפה, ודאי דין פת הבאה בכיסנין יש לה אליבא דכולי עלמא, ואינו מברך עליהן המוציא ושלוש ברכות, רק בורא מיני מזונות עכ"ל. מבואר דאף שנלוש בחלב בלא מים כלל אין לו דין פת הבאה בכסנין אלא א"כ טעם החלב ניכר בה, ומ"מ כתב דאף בנילוש בחלב יתכן שיהיה טעמו ניכר יפה. והא דהצריך שיהיה נילוש בחלב בלבד בלא מים ולדברינו אפילו ברוב מים יתכן שיהיה נרגש בה טעם יפה וגם להרמ"א הוא פהב"כ, כבר נתקשה בא"ר (סי' קס"ח סק"ד) כעין זה בדברי השל"ה שכתב שנלוש בחלב בלא מים הלא גם הרמ"א מודה דבמיעוט מים ורוב מי פירות מברך במ"מ, ולהנ"ל לא קשה דבחלב שטעמו קלוש לא סמך שיהיה טעמו נרגש יפה אלא א"כ כולו חלב, ועכ"פ מוכח מדבריו ששייך להיות טעמו ניכר בה יפה אף בנילושה בחלב, ויש לתלות בכמות הקמח שבעיסה, ואפשר שבמעט קמח יהיה טעמו ניכר יפה אפילו יש בו מעט מים.

יא) ונראה דעיקר שיטת הרמ"א הוא על פי מ"ש רש"י (ברכות מ"א ע"ב) פת הבאה בכסנין, שהוא פת שנלושה עם תבלין כעין אובליא"ש שלנו, ונותנים בה תבלין הרבה ואגוזים ושקדים, וכמו שצויין בשו"ע דהמקור לשיטת הרמ"א הוא מרש"י, אבל בד"מ כתב הרמ"א ואפשר שגם דעת הרמב"ם כן דלא כפירוש שפירש בית יוסף, וכבר כתבתי כוונתו דמ"ש הרמב"ם עיסה שנלושה בדבש משמעותו שעיקר הלישה הוא בדבש דהיינו כדי שיהיה טעמו בעיקר כהדבש, כמו שאומרים אצלנו האני"ג לעקי"ך או האניג קיכל"ך כן נקרא בלשון הרמב"ם עיסה שנלושה בדבש.

יב) והמ"ב (סקל"ג) נמשך לגמרי אחר דעת הטו"ז להלכה שצריך להיות יותר נרגש טעם הדבש והתבלין מטעם העיסה, ואמנם לשונו צ"ע שכתב וכן בדבש ושמן וחלב בעינן שיהיה הרוב מהן ומיעוט מים שעיי"ז נרגש מהן הטעם הרבה מאד עד שעיי"ז הם העיקר וטעם העיסה טפל, וכן כתב בביאור הלכה (ד"ה הרבה תבלין) בנילוש בביצים צריך שיהא הרוב מביצים ומיעוט מים כדי שיהא טעם הביצים נרגש הרבה, וכתב שמקורו מהטו"ז. אבל בטו"ז כתב דצריך שיהיה בו הרבה דבש ותבלין, ולא די שיהיה יותר דבש ממים אלא א"כ יש בהעיסה הרבה דבש שגורם שיהיה הטעם של הדבש יותר מהעיסה, והמ"ב השמיט הא דצריך הרבה דבש, אף שכללו במה שכתב שעל ידי זה נרגש מהן הטעם

הרבה. אבל לענ"ד דלא תלוי הא בהא, ואפילו אם אין הדבש רוב כנגד המים אבל טעם הדבש הוא יותר מהעיסה שפיר הוי במ"מ.

(ג) ועל כל פנים מבואר היטב מהטו"ז אליבא דהרמ"א שכדי לברך במ"מ ומעין שלש צריך שיהיה הרבה דבש וגם מיעוט מים (מן הדבש) ושיהיה טעם הדבש יותר מהעיסה, וכן מבואר דעת המ"ב שצריך להיות רוב דבש ומיעוט מים משום שעל ידי זה נרגש הטעם הרבה מאד וטעם העיסה טפל לה, ונמצא דמטעם שהרוב הוא דבש או בצים בלבד לא היה ברכתו במ"מ אם אין טעמו נרגש כל כך שיהיה טעמו יותר מהעיסה. והרמ"א והטו"ז האריכו לברר שדוקא אם יש בה הרבה תבלין כמיני מתיקה שיותר נרגש טעם הדבש והתבלין מטעם העיסה הוי פהב"כ, אף שמסתמא מיירי שהדבש הוא רוב כנגד המים ולא הספיק להם לומר שצריך להיות רוב מדבש או ממי פירות, לאפוקי מסברת מהרש"ם דדי אם העיסה נילוש ברוב דבש, אלא אף שרובו מדבש צריך טעם חזק יותר מהעיסה. והמ"ב בביאור הלכה (ד"ה הרבה תבלין) כתב ויש עוד מיני עוגות דקות שלשין אותו בלא דבש וביצים כלל רק שמבשלין מקודם מים עם מעט שיבולת שועל ולשין אותם במים אלו, ואיני יודע היתר לזה, ואטו משום דנילוש במים אלו אבד טעם העיסה ממנו ע"כ. אף שעל פי הדין יש לדון דאותן מים דינם כמי פירות, כיון שאינם גורמים שיאבד טעם העיסה ממנו ברכתו המוציא.

(יד) והב"ח (ס"ג ד"ה פת הבאה) הביא דברי רש"י (דף מ"א) פת שנילושה עם תבלין הרבה ואגוזים ושקדים וכו' וכתב רצה לומר גם כן או אגוזים או שקדים הרבה דאם אין שם אלא דבר מועט אף על פי שטעם תערובת הפירות או התבלין ניכר בעיסה הוה ליה פת גמור ומברך עליהם המוציא ושלש ברכות, גם לשון הרמב"ם שכתב בפ"ג שהיא עיסה שנילושה בדבש או בשמן או בחלב או שעירב בה מיני תבלין ואפאה היינו לומר שנילושה בדבש הרבה, ושמן הרבה, וחלב הרבה, או שעירב בה מיני תבלין הרבה דלא כמו שכתב ב"י וז"ל דהא תערובת תבלין דבר מועט הוא וכו' עכ"ל. דאף על פי דסתם תערובת תבלין דבר מועט הוא כאן לא איירי במועט אלא בהרבה תבלין דומיא דדבש ושמן וחלב, שכמעט הדבש והתבלין הם עיקר, כאשר נמצאים בזמנינו מיני לעקוב"ן בדבש הרבה ותבלין הרבה וכן היא דעת הרב בהגהת שלחן ערוך (ס"ז). וזה נראה ממש כדברינו דהכל תלוי אם יש הרבה דבש או תבלין.

ושוב כתב הב"ח לתמוה על הב"י שכתב דנקטינן להקל לברך בורא מיני מזונות ככל השיטות בפהב"כ דאינו קולא, ולכן נראה עיקר אם הדבש או השמן או החלב הוא הרוב והמים הם המיעוט דבטלין במיעוטן משמע דבהא כולי עלמא מודו דיש להם דין כיסנין, ואין צריך לומר אם אין שם מים כלל אלא כל העיסה נילושה בדבש שיש לה דין כיסנין. וצ"ל דמה שתלה דין פהב"כ ברוב דבש ומיעוט מים דבטלין במיעוטן, הוא שרצה להחמיר ככל השיטות והיה פשיטא ליה דאם יש רוב מי פירות ומיעוט מים בודאי הם עיקר הטעם של העיסה ויוצא אף לדעת רש"י והרמ"א שצריך הרבה דבש או תבלין. וכן יש לפרש מה שנמצא עוד בכמה פוסקים הלשון רוב דבש ומיעוט מים.

(טו) ובשלחן ערוך הרב (שם ס"א) דעת אחרת עמו, שכתב ויש מפרשים שפת הבאה בכיסנין היא פת שנילושה בדבש או בחלב וחמאה או בשומן או בשמן או במי ביצים או במי פירות ויין או בשאר משקין חוץ ממים, ואפילו עירב בה מעט מים, אם הרוב הוא משאר משקין מברכין עליו בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין ג', ואף על פי שכל המשקין אין מוציאין העיסה שנילושה בהם מתורת לחם לענין חלה, מכל מקום אין דרך בני אדם לקבוע סעודה אלא על פת שנילושה במים, לפיכך אין בה חשיבות לחם גמור לברך המוציא וברכת המזון. ובסיום דבריו בסעיף זה כתב אבל עיסה שנילושה במים ועירב בה מעט דבש ותבלין אף על פי שטעם הדבש ותבלין נרגש בעיסה אין מברכין עליה בורא מיני מזונות אלא המוציא וברכת המזון, כיון שהרוב מים, וכן במעט חלב וחמאה ושמן ושומן ושאר משקין ומי פירות, ועל כן יפה עושים שאופין עוגות (שקורין שמאל"ץ קוכ"ן) ללחם משנה כי אין שם רק מעט שומן. מדבריו משמע שנקט לעיקר דהכל תלוי ברוב, אם הפת נילוש ברוב מי פירות מברכין עליו במ"מ ומעין ג', ואם הרוב מים מברכין עליו המוציא ובהמ"ז.

הרי הרב נטה משיטת הרמ"א והטו"ז שלדבריהם צריך שיהיה טעם הדבש והתבלין כמעט יותר מהעיסה, ודעתו דאם הרוב הוא משאר משקין מברכין עליו בורא מיני מזונות ומעין ג', ולא התנה שצריך להיות בה הרבה דבש שיהיה טעם הדבש עיקר מהעיסה. וכן כתב עיסה שנילושה במים ועירב בה מעט דבש ותבלין אף על פי שטעם הדבש ותבלין נרגש בעיסה אין מברכין עליה בורא מיני מזונות אלא המוציא וברכת המזון כיון שהרוב מים, משמע דאם היה רוב מי פירות היה מספיק מה שהדבש ותבלין נרגש בעיסה, ואינו צריך להיות נרגש הרבה.

טז) ונראה שעיקר שיטתו הוא דכיון שפירוש זה על פת הבאה בכסנין נובע מהרמב"ם, פירש דברי הרמב"ם כפירוש הראשון של הב"י דתלוי בנילוש במי פירות ואם הרוב הוא מי פירות בטל המים לגבה, והוי כעיסה שנילוש במי פירות, ועל כן הוכרח לפרש דמ"ש הרמב"ם או עירב בה תבלין היינו הרבה תבלין יותר ממים, דהעיקר לדידיה הוא אם המי פירות או התבלין הם יותר מהמים, ואינו תלוי אם המי פירות הוא עיקר כל כך שטעם הדבש בהם הוא יותר מהעיסה, וכבר כתבתי דזה תלוי גם בריבוי ומיעוט כמות הקמח. ואולי דבריו נובעים מלשון הב"ח שהבאתי ודעתו דלהב"ח העיקר דתלוי ברוב בלבד, או ממה שכתב באבן העזר (סי' קס"ח) דרוב שיטות הראשונים הוא דעיסה שנילוש במי פירות הוי פת ומכרך עליו המוציא אלא שאין לחלוק על הרמב"ם ודעימיה ופסק השו"ע, אבל עכ"פ צריך להיות רוב מהמי פירות לא מהמים עיי"ש. ולפי דבריו לכאורה היה מקום לומר דאם נילוש ברוב מי פירות ומיעוט מים ברכתו בורא מיני מזונות ומעין ג' אף שאין הטעם מורגש.

יז) אבל מכיון שאף להרב אם עיסה נילושה אפילו כולה במי פירות הוי פת לגבי חלה, והטעם שמברכין בורא מיני מזונות על פת שנילוש במי פירות או רוב מי פירות הוא משום שאין דרך בני אדם לקבוע סעודה אלא על פת שנלושה במים כמבואר בדבריו, וזה נלמד רק מלשון הרמב"ם שכתב עיסה שנילושה בדבש כו', אנו צריכים לדון אם נכלל בדברי הרמב"ם גם עיסה שנילושה ברוב מי פירות ואין טעם המי פירות נרגש כלל בהעיסה או כמעט שלא נרגש בה, ולא מסתבר לומר שאין בני אדם קובעים על זה, והרמב"ם לא דיבר אלא בסתמא בעיסה שנילושה ברוב מי פירות ומיעוט מים שמרגישין טעם המי פירות. ולא נראה כלל לומר בזה ענין לא פלוג, דלא מצינו דין זה דרוב מי פירות גורם שלא לברך עליה המוציא אלא בהרמב"ם, שכתב עיסה שנילושה בדבש ובסתמא מיירי שטעם מי הפירות נרגש בה ומשום שאין קובעין עליה, אבל אם נעשה באופן שאין מניעה לבני אדם לקבוע עליה שהרי טעמו שוה ללחם הנילוש בעיקר במים, אינו בכלל מה שנקרא עיסה שנילושה בדבש או במי פירות.

ויותר נראה דפת שנעשה פהב"כ מחמת שנילוש במי פירות, הוא שתחלת עשיית אותו הפת הוא על דעת שלא לקבוע עליו, דמה שלשים הפת במי פירות הוא כדי לאכול ממנו לתענוג או מעט בין סעודה לסעודה, ופת לקבוע עליו סעודה לשים במים בלבד או מטעימים אותו כמעט מי פירות או תבלין, וכן כתב הרב להדיא (בסדר ברכת הנהנין פ"ב ס"ז) וז"ל פת הבאה בכסנין יש מפרשים שהיא עיסה שנילושה בחלב או בחמאה או בדבש או בשמן ויין או בשאר מי פירות או במי ביצים ושומן לפי שאינה עשויה לקביעות סעודה, כי רוב בני אדם כוססין ממנה מעט, ואין קובעין סעודה אלא על פת שנילושה במים לבדה ע"כ. ולפי זה אם יהיה עיסה נילוש ברוב מי פירות ועשויה לקביעות סעודה, ולא לכסוס ממנה מעט לתענוג או בין סעודה לסעודה, בודאי דינו לברך עליה המוציא גם לשיטת הרב.

יח) ומעתה בנידון דידן שלשים עיסה בהרבה קמח אף שרוב המשקה בהעיסה הוא מי פירות, והטעם של מי פירות הוא טעם קלוש שכמעט שאינו נרגש כלל בהפת, וכן במראה הוא ממש כמראה לחם גמור, נראה דעת הפוסקים שאין דינו כפת הבאה בכסנין (מלבד מ"ש המהרש"ם בדעת תורה על פי משמעות בב"י). דלהמחבר והרמ"א והטו"ז והמ"ב (ולענ"ד גם דעת הב"ח כן) הכל תלוי בטעם הפת, ובכה"ג לדידהו הוי ברכתו המוציא ואחריו בהמ"ז, ולשיטת הרב וכן נראה מדברי אבן העזר דתלוי ברוב מי פירות, אם סגנון עיסה כזו נעשית כדי לקבוע עליו סעודה לא כדי לכסוס ממנו בין סעודה לסעודה הוי פת גמור אעפ"י שאין הרוב ממים. ומה שאין זה מפורש בדברי הרב הוא משום דמלפנים לא היה כמעט מציאות כזאת שבני אדם ילושו עיסה ברוב מי פירות ולא יהיה טעמו ניכר בהעיסה, דפת שקובעין עליו עשו במים ומעט הטעמה ממי פירות או תבלין, ואם לשו במי פירות עשו העיסה במתיקות כדי לכסוס ממנו, אבל כעת רוצים בני אדם לקבוע סעודה על פת כזה כדי שלא יצטרכו לנטילת ידיים ולברך עליו ברכת המזון, והמציאו מי פירות שאינו נרגש בהעיסה, ועשוי לקבוע סעודה עליו לא לכסוס ממנו מעט, על כן ברכתו המוציא וצריכים לברך עליו ברכת המזון.

יט) מדי עסקי בזה העירני ת"ח ממה שכתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סי' ל"ב) דמש"כ הגאון מהרש"ם דברוב לא בעינן הכרת טעם מילתא בטעמא היא, דהא בב"י כתב סבת הבדל בין ברכת המוציא לברכת בורא מיני מזונות, לא משום דנקרא לחם או לא, אלא שתולה בלחם שדרך לקבוע עליו סעודה, ופשוט דאם יש רוב מי פירות הוא כבר בגדר לחם שאין קובעין עליו, ובאמת כל הענין לא שכיח כ"כ שיהיה רוב תבלין ומי פירות ולא יהיה ניכר כלל בטעם ע"כ. ולא ידעתי מהיכא תיתי לומר בפשיטות דברוב מי פירות הוא בגדר לחם שאין קובעין עליו, הלא לפי דברי הב"י לא מיירי הרמב"ם אלא ממי פירות ותבלין מועט שטעמם ניכר, וכבר כתבתי לעיל דראיית המהרש"ם מהב"י קשה. ומה שכתב מצד הסברא שבודאי

אין קובעין עליו, האמת הוא כמו שכתבתי שאין לשין עיסה כזאת, ואם באמת לשין כך בודאי עושים אותו כך בלא טעימת מי פירות כדי לקבוע עליו, כמו שעושים עכשיו לקבוע סעודה על עיסה שנילוש ברוב מי פירות שאינו נרגש כדי לפטרו מנט"י ובהמ"ז לשין אותו במי פירות.

ובשו"ת שבט הלוי (ח"א סי' מ"ז) כתב ומש"כ מהרש"ם שם דברוב לא בעינן עוד טעם, הרואה יראה דכתב זה בשטת ה"ב" ודעמו, דלהב"י בעינן נו"ט רק במיעוט ולא ברוב, וכמש"כ כב' בקונטרסו הבהיר, וגם לו שלא יהא דעתו כן מכ"מ חולק לפי"ז על הט"ז ושאר פוסקים דבעינן תרתי רוב וטעם נרגש, ע"כ. הרי דעתו שאין לסמוך על המהרש"ם בזה, גם נראה מדבריו כאן דאין לומר בפשיטות שאין קובעין על לחם שנילוש ברוב מי פירות, דא"כ מהיכא תיתי לחלק בין דעת ה"ב"י לדעת הרמ"א בזה. וכבר כתבתי די שמהב"י אין ראייה לומר כן, ומ"ש דלהרמ"א והט"ז בעינן רוב וטעם נרגש, לא ידעתי הכרח שיצטרך רוב מי פירות לדידהו, והעיקר שיהיה הרבה מי פירות באופן שיהיה טעמו נרגש יותר מהעיסה, וזה תלוי גם בריבוי ומיעוט הקמח. וכמו שכתבתי שכן פירש הרמ"א גם דברי הרמב"ם כמו שכתבתי לעיל (אות ה' וי"א). ופלא שלא העיר מדברי השו"ע הרב.

כ) ולענין שאלתו אם ישתנה הדין אם נותנים לתוך העיסה תמצית מיץ תפוחים (קאנסענטרעייט) שהוא לערך עשרים אחוזים 20% ומוסיפים עליה שמונים אחוזים 80% מים כדי להביאו לטעם הראשון של מיץ תפוחים, ונותנים מזה יותר מן חמשים אחוזים ועוד פחות מן חמשים אחוזים מים, בס"ה יש בהעיסה קצת יותר מן 10% תמצית של מיץ תפוחים ו-90% מים.

כבר דן מזה בשו"ת מנחת יצחק (ח"ט סי' י"ז) ודעתו שלענין ברכת בורא מיני מזונות אין למלאות במים החסרון שנחסר מהמי פירות כשעשו ממנו רק תמצית של הפירות, שמים מבחוץ אינו חשוב כמי הפירות עצמם, ועיי"ש באריכות דבריו. וכ"כ בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' מ"ד) ועיי"ש.

כא) ולפי מה שכתבתי נראה ברור דלא מיבעיא לפי מה שכתבו גדולי הפוסקים הרמ"א הט"ז והמ"ב ודעמהם שצריך להיות הטעם של מי הפירות נרגש יותר מהעיסה אין נפקא מינה בזה דאפילו אם נילוש ברוב מי תפוחים עצמם כמעט שלא משנה טעמו של העיסה, אלא אפילו אם תמצא לומר שיש מקום לסמוך על מי שסובר דאם נילוש ברוב מי פירות ומיעוט מים ברכתו כמ"מ אף שכמעט אין מרגישים טעם מי הפירות ואפילו אם אין רוב בני אדם נמנעים מלקבוע על זה לסעודה, אין להחשיב עיסה זו כאילו נילושה ברוב מי פירות, דאם נאמר דלענין ברכת כמ"מ הכל תלוי ברוב לא בטעם צריכים לומר דכיון ששם עיסה של מי פירות עליה אין קובעין על זה או דלא פלוג חכמים בין מי פירות שנותנים טעם הרבה לבין מי פירות שאין מטעימים הרבה, ואם כן כיון שכבר החסירו המים הטבעיים מהמיץ תפוחים הלא יש לפנינו מי פירות חזקים ש(אולי) בכחם להטעים יותר משאר מי פירות אבל גם הם בסוג מי פירות, ושוב הוסיפו בשבילם הרבה מים שביחד עם שאר המים הם פי כמה על המי פירות שהוא התמצית של מיץ התפוחים.

ועוד דעל מ"ש הרמב"ם דפהב"כ הוא עיסה שנילושה בדבש או במי פירות כתב ה"ב"י אבל אם נתן בה מים הרבה אף על גב שנתן בה גם כן שאר משקין כיון דמיעוטא נינהו בטלים הם לגבי המים ויש לאותה עיסה דין פת לכל דבר, וכן העתיק הט"ז (סק"ו) ע"כ. וה"נ צריכים לומר דתמצית מיץ התפוחים כיון דמיעוטא הוא בטלה במים הרבה, והנילוש בה הוא פת גמור. וכבר הבאתי לעיל (אות י') מה שכתב בנזירות שמשון להשיג

על הט"ז בעיסה שנילוש בחלב ומיעוט מים דמברכים עליה המוציא, וכתב טעם אחד משום שיש חלב שכבר מעורב במים, וזה דומה לנ"ד.

כל זה כתבתי באופן שאין אוכלין ממנו שיעור שאחרים רגילים לקבוע עליו, דאפילו אם אכל ממנו כל שהוא מברך עליו המוציא ואם אכל כזית צריך לברך בהמ"ז, אבל אם אכל כשיעור אחרים קובעים עליו בודאי דינו לברך עליו המוציא וברהמ"ז, ואין עתותי פנויים עכשיו לברר השיעור שאחרים קובעים עליו.

ואסיים מעין הפתיחה שלא עיינתי בדברי הפוסקים האחרונים, וכתבתי רק מה שיוצא לפי עניות דעתי מדברי הפוסקים אשר מפיהם אנו חיים, ובעזה"ש"ת עוד חזון למועד.

השי"ת יהיה בעזרו לברר הלכות לאמתה של תורה, ויזכה לכתיבה וחתומה טובה בספרן של צדיקים

עש"ק לס' כי תצא י' אלול תשע"ז

בידידות